

könyv”, amely azonban erényei mellett éppen sűrű szövésével adhat alapot a regény esetleges túlríttságára és időnkénti monotonitására vonatkozó kritikáknak. Ez azonban csak annyiban érvényes, amennyiben Tompa Andrea az első két könyvével, ahogyan mondani szokás, meglehetősen magasra tette azt a bizonyos léceket. Amelyet az *Omerta. Hallgatások könyve* minden kétséget kizáróan át is ugrott. *(Jelenkor)*

URI DÉNES MIHÁLY

(F)eloldódások

KÜRTI LÁSZLÓ: *A CSALÁSRÓL*; MOLNÁR LAJOS: *CSENDZUHATAG*

A kapcsolataink, legszemélyesebb életterünk alapján történő önmeghatározás és a mindezeket hátrahagyni kívánó lázas szabadságvágy – meglehetősen paradox módon – egyidejűleg sajátja az emberi életnek. A folyton különböző szerepeket öltő egyén, aki számára a kimondás, vallomás felszabadító erővel bírhat, mélyen belül a csendet óhajtja. Ez a két pólus ad gondolati alapot két 2017-ben megjelent kötetnek; az egyén szűk, kapcsolati hálókkal szabdalt, személyes univerzumába enged bepillantást Kürti László *a csalásról* című verseskötete, míg Molnár Lajos *Csendzuhataga* az ember mindezeket hátrahagyó szárnyalását, a (csendben lakozó) teljességet kísérli meg kötetbe foglalni.

Kürti László *Testi misék* (2012) óta megjelent legújabb kötetének, mely immár ötödik az életműben, főként a lélek legmélyebb rétegeiből származó szubjektív élmények, traumák narrativizálása és ezek – a kisbetűk használatával is erősített – egyfajta tudatfolyamba rendezése képezi az alapkoncepcióját. Különös, ám mégsem meglepő sajátja ezeknek az emlékeknek, hogy, néhány kivételtől eltekintve, csakis az egyén kapcsolataiban konstruálódnak (lehet ez családi vagy szerelmi kapcsolat, Istenhez vagy akár egy kutyához fűződő viszony is); már a kötet címe, *a csalásról* is legalább két ember egymás ellen elkövetett (meg)csalását implikálja. Ezeknek a csalásoknak a száma szinte felfejthetetlen: ahogyan a beszélő az édesanyját, úgy az anya is „megcsalja” a fiát; a feleség a férjét, de akár a család megszégyenítése (a cigány származást tematizáló vers és az ezt követő kitagadás) is megcsalásnak minősülhet mindkét oldalról. A kapcsolatok egymásra is hatást gyakorolnak, ennek legmarkánsabb példája a beszélő felnőttkorig magával hurcolt Ödipusz-komplexusa, melynek fényében minden nővel kialakított kötelék édesanyja megcsalásaként értelmeződik. Harmonikus viszonyra nem is találunk példát, sokkal inkább a kapcsolatok harciassága, egymáson felülkerekedni vágyó természete hangsúlyozódik; mintha egy fordítva értett „make love, not war” lenne a kötet szereplőinek mottója. A kapcsolatoknak ez a hierarchiát preferáló természete dinamizálja tulajdonképpen a kapcsolatrendszert, és teszi egyszerre izgalmassá és megrázóvá a kibontakozó „veszedelmes viszonyokat”. Ennek a negatív kapcsolat-felfogásnak szükségszerű velejárója az eloldódás, „erózió”, valamint érzelmi veszteség („aki szeret, veszít” – *születésnapjára*), ugyanakkor egy erkölcsileg erősen bírálható létfilozófiával is szolgál: „amíg betartasz valakinek, addig / garantáltan lé-

tezel” (*magasabb inger*). Mindezek mellett nagy, mély szerelmek, vágyak teszik fűtötté a kötet hangulatát, ennek eredményeképpen mintha lelki hullámvasúttá válna a szövegek egymásutánja, melyre a kötet olvasásával a befogadó is jegyet válthat.

A kötetben hangsúlyosan áradó személyesség (mely például olyan megindító szövegekben konkretizálódik, mint az idő, meztelen anya fürdetését vagy a rákos feleség búcsúját feldolgozó versek) a néhol szinte kirívóan artistikus retorikai eszközök használata következtében kissé ambivalens módon árnyalódik. Egyrészt a némelykor finom, alig észrevehető, ám annál leleményesebb formai megoldás támogatja a kötetstruktúrát, amelyre példa a végig tudatosan kisbetűvel írt szövegekben (Isten és Uram megszólítások mellett) kivételt képező legutolsó vers néhány mondatkezdő szava – mintha ezzel egy képzelt pszichológiai kezelés végét, a páciensnek a traumák felszínre törésének befejeztével a valóságba, racionális szabályok uralta világba való visszatérését jelezné, ahol már a mondatok nagybetűvel kezdődnek. Emellett az egyes témák és versformák is szoros összhangban állnak; a nagyobb traumák szabadversben törnek felszínre, néhány szerelmes vers szonettformát kap, míg az anyák napi köszöntőkről szóló szöveg (*köszöntő*) a műfaj sztenderd ritmusát, rímelését veszi át. Másrészt viszont a gyakori szójátékok bizonyos értelemben kilóghatnak a mély érzelmesség koncepciójából, többek között a „maghasadok érted” (*maghasadás*); „rosszfa vagyok tűzön” (*ima lobbanásra*); „kacatlagos” (*abonnan csillár, égbolt*) szótalálmányok, melyek nem mellőzik a nyelvi ötletességben realizálódó intellektust, némi mesterkéeltséget, túlzott játékosságot érzékeltethetnek az oly nagy hangsúlyt kapó személyesség, vallomásosság kontextusában. Azonban mindez a kettősség, ész és érzelmek konfliktusa, kibékíthetlensége a kötetben is tematizálódik, a szövegek előrehaladtával mikor melyik kerül felül: „vagyból sok kudarc születik. / tervekből: gyerekzsivaj, tágas lakás és nagy terasz” (*bogyan lehetne*); a kötet végén azonban már ez áll: „jobb nekem szeretni ostobán” (*utolsó komp*).

A vallomások hitelességét kérdőjelezi meg továbbá a szépirodalmi szövegek valóságtartalmára történő reflexió. Az *anyám az irodalom áldozata* című szövegben például nyíltan kifejeződik, hogy a költő akár hazudhat is, ha úgy tetszik; majd az anyának a három-, négyéves gyermeke előtt eljátszott halálát meséli el – mely emlékkép szélsőségségéből adódóan valóban vitathatónak tűnő igazságtartalommal bír. A *falubolondja* című versben tovább erősödhet ez a tapasztalat („a szavak fehér alapon fekete hazugságok”), azonban a nyelvhez kapcsolódó prófétai magatartás is felbukkan, amikor a beszélő így szól Istenhez: „szólj keresztbe rajtam, hogyha versed mondom” (*ima keddre*). Mindenesetre a kötet szövegeinek valóságtartalmát megkérdőjelező versek valahol kimozdítják a – vallomásos líra közegében értelmezendő – „lírai-önéletrajzi paktum” pozícióját, ezzel pedig az egész kötetnek a beavató, valamint az olvasót megérintő képességét redukálják. A saját irodalmiságára utaló szöveg posztmodern gesztusa ugyan valami olyasmit mond, „amit már úgyis tudunk”, mégis a kiábrándultság érzését hagyhatja maga után.

A nyelvi bizonytalanság emellett a kötetben kirajzolódó kapcsolatokat is áthatja. A nyelv az emberi kapcsolatok feltételeként, belsőnk közvetítőjeként kudarcot vall, aminek eredménye a felek közötti működésképtelen kommunikáció, ezáltal pedig a meg nem értés és a szükségszerű eltávolodás. Megannyi szöveg hely küzd

ezzel a jelenséggel, néhol csak a közvetett kommunikációs formák (telefon, levél) érzékeltetik, számos helyen azonban konkrétan megfogalmazódik a nyelvi probléma: „átadlak csendemnek, süket gondolatnak, / és elveszítelek” (*telefontéma*), „történetünk hangtalan” (*tavaszi áradat*), „két hónapja hallgatunk” (*sejt és sejtelem*). Ilyen értelemben még azon kevés versek egyike is, ahol nem a beszélő valamely kapcsolata tematizálódik (*a négynullabármás szalkai ic-n*), a benne feltűnő, a telefonját nagy zajjal „csesztető” siketnéma férfi szimbolikus alakja által szintén szervesen beilleszthetővé válik a kötet egészébe.

A fent említett, többek között az irodalmi önreflexivitásban, nyelvkritikában realizálódó modernkori problémák mellett azonban az olyan, az embert öröktől foglalkoztató fogalmak, mint a bűn és büntetés (valamint a főként a büntetés elmaraadásából származó büntudat), a szegény, az (isten)félelem mint az embert folyton foglalkoztató kulcskérdések is központi motívumai a kötetnek. *A csalásról* értéke talán főleg e kettősségek egybejárásában rejlik: a mély vallomásosság alkalmazásában, ugyanakkor kétségbevonásában, a kapcsolatokra utaltságban, ám azok (harc-ként való értelmezésük miatt) elkerülhetetlen kudarcában, az örök és modern problémák együttes érvényesítésében. Mindezekre bár látszólag nem kínálkozik megoldás, mégis megjelenik egy ideális (ám nem földi) világ képe, az *érvényes utazás* című szöveg így mesél egy földi élet előtti világról: „ahonnan érkezem, nem dúlnak háborúk. / magány van, sok beszéd, finom tolvajkezek, / félelem nincsen már, ahonnan érkezek.”

Molnár Lajos Körösök Gyöngye Díjat is nyert *Csendzubatag* című köteté mint-ha *a csalásról* világának, problémaköreinek oppozíciójaként realizálná. Az egyén egyetlen embertársához sem kötődik, ugyanakkor mindennel és mindenkivel kapcsolatban áll. Bár helyet kap néhány személyes emlék, ezekhez a valóságnak is elgondolható eseményekhez szinte azonnal a legvalótlanabb, akár ezeréves múltból visszhangzó, legirrealisabb helyszíneken végbemenő történések társulnak, az egyes szám második személyű, önmegszólításként is olvasható aposztrophé azonban változatlanul megmarad („Igen, megtaláltad, / mint az első leányölt Szentesen. / Micsoda mélységekbe merültél el. / A Mariana-árok tízezer méteres / alján óriásamőbákat találsz.” – *Ha majd Teleki Sámuel leszel*). Az idősíkok és terek permanens keveredése, egymásba ágyazódása, továbbá a különböző tárgyak, személyek, anyagok állandó funkcióváltása, újrapozicionálása egy fizikai törvényeknek ellenálló világot, ennek nyomán pedig végtelen teljességet tud sugallni.

A spiritualitás elemi szinten van jelen a kötet terében, a folyton felbukkanó harmadik szem, a hét csakra említése („Gerincem mentén hét izzó gyúl ki” – *Abogy bomlanak szirmaid*), valamint az egész kötetszervező logikát alátámasztó reinkarnáció mind ide nyúlnak vissza. A kötet filozófiája ugyanakkor az újjászületés hagyományosan értelmetlen lehetőségeit is tovább tágítja, olyan anyagi átjárások lehetségesek ugyanis, melyekben például Hérakleitosz a torockói Székelykőként testesül meg újra (*Székelykő vagy Torockó felett*), de hegedűszóként vagy akár egy Csontváry-festmény alakjaként is lehetséges a létezés. Ez a gondolatvilág nem zárja ki a keresztény filozófiát sem; Jézus, Lázár feltámasztása, papok, házi oltárok mind helyet kapnak, csak úgy, mint ókori görög filozófusok létmagyarázatai. Ilyen módon fér meg a „minden egy” bölcselete mellett a „Panta rhei” vagy épp Szókra-

tész elvrendszere. Ez a (talán elsőre kaotikusnak hangzó) létfilozófiai egyveleg ugyanakkor tökéletes összhangban van a kötet tér- és időkezelésével, a „minden állandó mozgásban van” elve pedig nemhogy engedi, de szinte igényli a legkülönbözőbb filozófiák szerepeltetését, ami továbbá a lét – a szövegekben oly hangsúlyos – mindent integráló természetét is nyomatékosítja.

Ennek az univerzalitásnak a tapasztalata, bár több földi elem – levegő, tűz, fa stb. – nyomán is visszatérően kifejeződik, a leginkább mindent átjáró főelem, a víz révén – ahogy az a letisztult borító, illetve kötet cím által is világossá válhat. A víz minden halmazállapotában felbukkan, akár egy szövegen belül is felveheti az ivóvíz, hómező, illetve felhő alakját is (*A jövő történetét nem meséled el*), emellett a megtisztulás (vagy akár a megkeresztelés aktusa), az állandó körforgás, illetve az otthon, ugyanakkor a végtelen szabadság tapasztalatait is mind egyesíteni tudja. Egy másik hangsúlyos tulajdonsága a víznek a sima felszíne, mely a folyton visszatérő, negatív konnotációval bíró ráncok, rések ellenében az egységet, mindenséget tükrözheti. Egyik fő szála a kötetnek ugyanis az a különösen szép gondolatosságú és rendkívül ötletes nyelvi invenciókban megnyilvánuló felfogás, mely a víz, a nyelv és az emlékezés hármását párokba rendezve mozgatja; így kapcsolódik tehát (hagyományos módon) az emlékezés és a víz, továbbá a nyelv eseményeket rögzíteni tudó képessége által a nyelv és emlékezés, végül pedig a nyelv és víz egymásba játszása is megjelenik. Utóbbi olyan, akár egyetlen szóban is kifejeződő szöveghelyekben sűrűsödik, mint a *papírhajó*, *vízjel*, *evezőtoll*, *papírmerítő*, ugyanakkor olyan lírai sorokban is felbukkan, mint „a hangok / hulláma tengerré varázsolja a termet” (*Zongorázol a Carnegie Hallban*), vagy a „hullámokat / papírlapokká hajtod” (*A hullámokat papírlapokká hajtod*). A csend vágya azonban mindent felülírni látszik, és bár az ember nyelvi létezőként való jelenléte a világban elválasztja őt ettől az éteri csendtől, a kötet beszélője mégis megsejti annak tényét, hogy a teljességet nem bírja el a nyelv. Tulajdonképpen szavakkal dicsőíti és óhajtja a csendet, azonban ennek eléréséhez a világban való teljes feloldódása lenne szükséges.

Többek között épp az írás, alkotás kényszere távolítja el őt ettől – az irodalmiság önreflexiója tekintetében Kürti László kötetével is mutat hasonlóságot –, mint ha az elemi szinten adott öröklét, valamint az egyén felmutatott eredményeitől és azokra való emlékezéstől függővé tett örök élet viaskodna egymással. Ennek illusztrálásaképp egész arcképcsarnokot vonultat fel a kötet *Arcokra vakolt csend* című ciklusa, ahol egy-egy nagy ember kizárólag csak egy öt híressé tevő alkotással összefüggésben bukkan fel (Csontváry *Baalbek* című festményével, Bartók Béla *Allegro Barbaro* című zongoraművével, Irinyi János az általa feltalált gyufával stb). Még a konkrét művet hátra nem hagyó Szókratész életéből is az a momentum kerül említésre – ez esetben halála –, amely talán leginkább szerepet játszott a rá történő emlékezésben. Az ezekkel a kötöttségekkel birkózó egyén azonban a kötet végére eléri célját, eljut a „csönd földjére”, ahol végre összeérhet víz és csend: „A csöndben hallgatod magad, / a Jeges-tenger mélyéről a fülzúgásodat.” (*A csönd földjén*); ezzel adva – a fejlődés folyamatát is integrálva – hiteles ívet a kötetnek. (*Kalligram; Fiatal Írók Szövetsége*)